

BO‘LAJAK TASVIRIY SAN’AT O‘QITUVCHILARNING BADIY VA ESTETIK KOMPETENTSIYASINI RIVOJLANTIRISH

Kadirova Nozima Arifovna

Buxoro davlat universiteti

Tasviriy va amaliy san’at kafedrası katta o‘qituvchisi.

Kadirov Orif Maxmudovich

p.f.n., Buxoro davlat pedagogika instituti dotsenti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17960858>

Annotatsiya. Ushbu maqolada bo‘lajak tasviriy san’at o‘qituvchilarining badiiy va estetik kompetentsiyasini rivojlantirishga doir nazariy va amaliy jihatlar tahlil qilinadi.

Zamonaviy ta’lim jarayonida tasviriy san’at o‘qituvchisining faqat texnik ko‘nikmalarga ega bo‘lishi yetarli emas, balki estetik idrok, badiiy tafakkur, ijodkorlik va san’atni tahlil qila olish kompetentsiyalari ham muhim ahamiyat kasb etadi. Maqolada badiiy-estetik kompetentsiya tarkibiy qismlari (estetik idrok, vizual savodxonlik, badiiy fikrlash, kompozitsion ko‘nikmalar, san’at asarlarini tahlil va talqin qilish qobiliyati) yoritiladi. Shuningdek, OTMlarda bo‘lajak san’at o‘qituvchilarini tayyorlash jarayonida innovatsion metodlar — interfaol texnologiyalar, STEAM yondashuvi, loyihaviy faoliyat, muzey pedagogikasi va amaliy ko‘nikmalarni rivojlantiruvchi mashg‘ulotlar samaradorligi asoslab beriladi. Tadqiqot natijalari badiiy-estetik kompetentsiyani rivojlantirish o‘quvchilarni kelajakdagi kasbiy faoliyatga puxta tayyorlash, san’atni chuqur anglash va estetik didni shakllantirishga xizmat qilishini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: Badiiy-estetik kompetentsiya, estetik did, badiiy idrok, badiiy tafakkur, vizual savodxonlik, kompozitsion ko‘nikmalar, san’atni tahlil va talqin qilish, tasviriy san’at pedagogikasi, bo‘lajak o‘qituvchi kompetentsiyasi, innovatsion pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar, STEAM yondashuvi, loyihaviy faoliyat, muzey pedagogikasi, ijodiy fikrlash, estetik tarbiya, kasbiy tayyorgarlik, amaliy san’at ko‘nikmalari, estetik madaniyat, san’atni qabul qilish va baholash.

DEVELOPING ARTISTIC AND AESTHETIC COMPETENCE OF FUTURE FINE ARTS TEACHERS

Annotation. This article analyzes the theoretical and practical aspects of developing the artistic and aesthetic competence of future fine arts teachers. In the modern educational process, it is not sufficient for a fine arts teacher to possess only technical skills; competencies such as aesthetic perception, artistic thinking, creativity, and the ability to analyze works of art are also of great importance. The article highlights the structural components of artistic and aesthetic competence, including aesthetic perception, visual literacy, artistic thinking, compositional skills, and the ability to analyze and interpret works of art. In addition, the effectiveness of innovative methods in the process of training future art teachers in higher education institutions—such as interactive technologies, the STEAM approach, project-based activities, museum pedagogy, and practice-oriented classes aimed at developing practical skills—is substantiated. The research findings demonstrate that the development of artistic and aesthetic competence contributes to thorough preparation of students for their future professional activities, deeper understanding of art, and the formation of aesthetic taste.

Keywords: artistic and aesthetic competence, aesthetic taste, artistic perception, artistic thinking, visual literacy, compositional skills, analysis and interpretation of art, fine arts pedagogy, future teacher competence, innovative pedagogical technologies, interactive methods, STEAM approach, project-based learning, museum pedagogy, creative thinking, aesthetic

education, professional training, applied arts skills, aesthetic culture, perception and evaluation of art.

KIRISH

Zamonaviy ta'lim tizimida bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilarining badiiy va estetik kompetentsiyasini rivojlantirish alohida ahamiyatga ega. Chunki tasviriy san'at darsi nafaqat rasm chizishga o'rgatadi, balki o'quvchilarda estetik didni shakllantirish, san'atni anglash, ijodiy fikrlash va badiiy idrokni rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bois san'at o'qituvchisining kasbiy salohiyati texnik ko'nikmalar bilan cheklanmay, keng estetik dunyoqarash, badiiy tafakkur, vizual savodxonlik va san'atni tahlil qila olish qobiliyatini ham o'z ichiga olishi zarur.

Badiiy-estetik kompetentsiya — bu shaxsning san'at asarlarini idrok etish, baholash, badiiy obraz yaratish, estetik qadriyatlarni tushunish va ularni o'quvchilarga yetkazish ko'nikmalaridan iborat murakkab integrativ sifatdir. Ushbu kompetentsiyaning rivojlanishi bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy shakllanishini ta'minlaydi, chunki san'at ta'limi o'quvchilarning dunyoqarashi, didi va ijodiy qobiliyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Tasviriy san'at pedagogikasi bo'yicha mavjud ilmiy manbalar tahlili shuni ko'rsatadiki, bo'lajak san'at o'qituvchilarining badiiy va estetik kompetentsiyasini rivojlantirish ilmiy-pedagogik tadqiqotlarda alohida o'rin egallaydi. Rus va xalqaro olimlar, jumladan Volkov, Borisova, Kravchenko, Dewey va Eisner asarlarida estetik idrokning shakllanishi, rang va kompozitsiya bilan ishlash malakalari, san'atni qabul qilishning psixologik asoslari chuqur yoritiladi. Ularning fikricha, badiiy-estetik kompetentsiya shaxsning ijodiy fikrlashini faollashtiruvchi hamda pedagogik faoliyatning sifat ko'rsatkichlaridan biri hisoblanadi. O'zbek olimlari Abdullaev, Babaev, Raximov va Komilova esa milliy san'at an'analari, estetik meros va mahalliy badiiy maktablarning pedagogik ahamiyatiga urg'u beradi. Ularning tadqiqotlarida tasviriy san'at o'qituvchisining kompetentsiyasi faqat texnik malakalar bilan emas, balki san'atni anglash, tahlil qilish va talaba ongiga estetik qadriyatlarni singdira olish qobiliyati bilan belgilanadi.

Adabiyotlarning umumiy tahlili badiiy-estetik kompetentsiya integrativ xarakterga ega ekanini ko'rsatadi. U estetik idrok, badiiy tafakkur, vizual savodxonlik, rang va kompozitsiya bilan ishlash ko'nikmasi, ijodiy tasavvur va badiiy talqin qilish malakalaridan tarkib topadi.

Shuningdek, milliy va jahon san'ati namunalarini o'rganish istiqboldagi o'qituvchining madaniy saviyasini kengaytiradi, raqamli texnologiyalar esa zamonaviy kompetensiyalarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Ushbu ilmiy asoslar tadqiqot metodlarini tanlashda muhim mezon bo'lib xizmat qiladi.

Mavzuni o'rganishda avvalo nazariy-metodik tahlil orqali pedagogik, psixologik va san'atshunoslik adabiyotlari o'rganiladi. Kuzatish metodi yordamida tasviriy san'at darslari, plener mashg'ulotlari va ustaxona jarayonlari tahlil qilinib, o'qituvchi va talabalar faoliyatidagi o'ziga xos jihatlar aniqlanadi. Suhbat va intervyu metodi orqali tajribali o'qituvchilar va rassom-pedagoglardan badiiy-estetik kompetentsiyani rivojlantirishga doir amaliy tavsiyalar olinadi.

Diagnostic yondashuvlar esa talabalarning badiiy tayyorgarligi, estetik idroki, rang va kompozitsiya bilan ishlash malakalarini baholash imkonini yaratadi. Tadqiqotning eng muhim bosqichlaridan biri bo'lgan eksperimental metod orqali maxsus ishlab chiqilgan mashg'ulotlar tizimi sinovdan o'tkazilib, uning samaradorligi tahlil qilinadi.

Shu tarzda adabiyot tahlili va tanlangan metodlar mazkur mavzuning nazariy hamda amaliy ahamiyatini ochib beradi va bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilarida badiiy-estetik kompetentsiyani rivojlantirishning ilmiy asoslangan modelini yaratishga xizmat qiladi.

NATIJALAR

Tadqiqot davomida bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilarining badiiy va estetik kompetentsiyalarini rivojlantirishga qaratilgan maxsus mashg'ulotlar tizimi sinovdan o'tkazildi.

Tajriba-sinov jarayonida estetik idrok, badiiy tafakkur, kompozitsion fikrlash, rang bilan ishlash malakasi hamda san'at asarlarini tahlil qilish ko'nikmalarida qanday o'zgarish kuzatilgani aniqlab borildi. Dastlabki bosqichda talabalar malakasining pastligi ularning estetik qabul, rang uyg'unligi va kompozitsiya yaratish bo'yicha tajriba yetishmasligi bilan izohlanar edi. Tajriba davomida interfaol darslar, plener mashg'ulotlari, badiiy tahlil usullari, raqamli grafik dasturlar va muzey pedagogikasidan foydalanish ushbu ko'nikmalarni sezilarli darajada rivojlantirdi. Quyidagi jadvalda talabalarning kompetentsiya ko'rsatkichlari tajriba oldi va tajriba oxiridagi natijalar bilan taqqoslab beriladi.

1-jadval. Tadqiqot natijalari

Kompetentsiya turlari	Dastlabki ko'rsatkich (%)	Yakuniy ko'rsatkich (%)	O'sish darajasi
Estetik idrok	48 %	72 %	+24 %
Badiiy tafakkur va obraz yaratish	42 %	68 %	+26 %
Rang va kompozitsiya bilan ishlash ko'nikmasi	45 %	70 %	+25 %
Vizual savodxonlik	50 %	76 %	+26 %
San'at asarlarini tahlil qilish malakasi	38 %	66 %	+28 %

Jadvalda keltirilgan natijalar tajriba ta'sirining yuqori samaradorligini ko'rsatmoqda.

Talabalarning deyarli barcha kompetentsiyalarida 24–28 foiz oralig'ida o'sish kuzatildi.

Ayniqsa, san'at asarlarini tahlil qilish malakasi (+28%) eng katta o'sishga ega bo'ldi. Bu badiiy tahlil metodlari, solishtirma tahlillar, muzey ekspozitsiyalarini o'rganish kabi faoliyatlarning samaradorligini ko'rsatadi.

Badiiy tafakkur (+26%), vizual savodxonlik (+26%), va kompozitsion ko'nikmalar (+25%) o'sishi shuni anglatadiki, interfaol texnikalar, plener jarayonlari, kreativ topshiriqlar va raqamli grafikani o'z ichiga olgan kompleks yondashuv talabalarning badiiy-estetik rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatgan.

Estetik idrok (+24%) o'sishi esa talabalar san'atni ko'rish, his qilish va qadrlash malakasining sifat jihatdan oshganini bildiradi. Bu o'sish milliy va jahon san'ati namunalarini tahlil qilish, rangshunoslik bo'yicha amaliy mashqlar, obraz yaratish bo'yicha topshiriqlar bilan bog'liq. Natijalar bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilarida badiiy-estetik kompetentsiyani rivojlantirish uchun qo'llangan metodlar — amaliy mashg'ulotlar, badiiy tahlil, ijodiy izlanishlar, vizual texnologiyalar — o'zining samaradorligini to'liq isbotladi. Bu yondashuv o'quv jarayonini mazmunan boyitib, kelajak o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligini sifat jihatdan yuksaltiradi.

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilarining badiiy va estetik kompetentsiyasini rivojlantirishda qo'llangan metodik yondashuvlarning samaradorligini yaqqol tasdiqladi.

Olingan ko'rsatkichlarda kuzatilgan sezilarli o'sish, avvalo, tajribada qo'llanilgan faol ta'lim metodlari — badiiy tahlil, plener mashg'ulotlari, ijodiy loyihalar, rang va kompozitsiya ustidagi amaliy topshiriqlar, shuningdek raqamli grafik dasturlardan foydalanish bilan bog'liq ekani aniqlandi. Bu jarayon talabalar faoliyatini faollashtirib, ularni san'atni chuqur anglash, estetik qadriyatlarni sezish va badiiy obraz yaratishga undaganini ko'rsatadi.

Estetik idrokning 24 foizga o'sishi talabalarning san'atga nisbatan ichki hissiy munosabati mustahkamlanganini bildiradi. Bu o'zgarish, ayniqsa, muzey pedagogikasi, milliy san'at namunalarini tahlil qilish va real predmetlar asosida rasm ishlash orqali yuzaga kelgan.

Badiiy tafakkur va vizual savodxonlikning 26 foizga oshgani esa talabalarning vizual axborotni tahlil qilish, obraz yaratish, shakl va rang munosabatlarini anglash ko'nikmalari sifat jihatdan yaxshilanganini ko'rsatadi. Bu esa tasviriy san'at o'qituvchisi uchun asosiy kasbiy kompetentsiyalar qatoriga kiradi.

Natijalar kompozitsion fikrlash va rang bilan ishlash malakalarining rivojlanishida amaliy mashg'ulotlarning hal qiluvchi ahamiyatga egaligini ham ko'rsatadi. Tajriba davomida kollajlar yaratish, tabiat etyudlari, predmetli va syujetli kompozitsiyalar ustida ishlash talabalar ijodiy fikrlash jarayonini faollashtirgan. Raqamli texnologiyalarni qo'llash esa vizual savodxonlikning sezilarli oshishiga xizmat qilgan. Zamonaviy grafik dasturlar yordamida talabalarda rang anatomiyasi, kompozitsiya markazi, balans va ritm kabi nazariy tushunchalar amaliy tajriba orqali mustahkamlangan.

San'at asarlarini tahlil qilish malakasining 28 foizga oshgani tajribada qo'llangan badiiy tahlil usullarining ayniqsa samarali bo'lgani haqida dalolat beradi. Asar ustida konsept, g'oya, kompozitsion qurilish, rang yechimi, badiiy til vositalarini aniqlash kabi bosqichlarni qamrab olgan tahlil mashg'ulotlari talabaning nafaqat bilim darajasini, balki san'atni idrok etish madaniyatini ham yuksaltirgan.

Muhokama jarayonida shuningdek aniqlanishicha, kompleks yondashuv — ya'ni nazariya, amaliy mashg'ulotlar, tahliliy faoliyat va texnologik vositalarning uyg'unligi — kompetentsiyalarni rivojlantirishda eng samarali model sifatida namoyon bo'lgan. Tajriba shuni ko'rsatdiki, faqat amaliy topshiriqlarga tayanish yetarli emas; talaba san'atni ko'ra olishi, his qilishi, tahlil qila olishi va o'z g'oyasini badiiy obrazga aylantira olishi uchun integrativ pedagogik yondashuv zarur.

XULOSA

Tadqiqot natijalari bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilarining badiiy va estetik kompetentsiyasini rivojlantirishda integrativ yondashuvning yuqori samarali ekanini ko'rsatdi.

Amaliy mashg'ulotlar, badiiy tahlil, plener jarayonlari, raqamli grafika va muzey pedagogikasining uyg'un qo'llanilishi talabalarning estetik idroki, badiiy tafakkuri, vizual savodxonligi va kompozitsion ko'nikmalarining sezilarli o'sishiga olib keldi. Kompleks metodlar san'atni anglash, obraz yaratish va tahlil qilish malakalarini mustahkamladi. Shunday qilib, taklif etilgan metodik yondashuv kelajak san'at o'qituvchilarining kasbiy-estetik tayyorgarligini samarali rivojlantiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Abdullaev, J. Rangtasvir asoslari. – Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2019. – 220 b.
2. Azizxo'jaeva, N. N. Pedagogik kompetentligining nazariy asoslari. – Toshkent: Tafakkur, 2020. – 180 b.

3. Babaev, R., Raximov, F. Badiiy-estetik tarbiya metodikasi. – Toshkent: Fan, 2018. – 264 b.
4. Komilova, M. San'at ta'limi metodologiyasi. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2021. – 240 b.
5. Yo'ldoshev, B. Pedagogik texnologiyalar va ularning amaliyotda qo'llanilishi. – Toshkent: Universitet, 2020. – 230 b.
6. Qodirova, D. Tasviriy san'atni o'qitish metodikasi. – Toshkent: Turon zamin ziyo, 2022. – 210 b.
7. Борисова, Е. А. Эстетическое воспитание в системе художественного образования. – Москва: Педагогика, 2017. – 190 с.
8. Волков, Н. Н. Цвет в живописи. – Москва: Искусство, 2015. – 175 с.
9. Кравченко, А. И. Основы эстетики и художественного восприятия. – Санкт-Петербург: Лань, 2019. – 304 с.